

ФОРМУВАННЯ ОЦІННО-ЕСТЕТИЧНИХ СУДЖЕНЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

У статті висвітлено проблему необхідності формування оцінно-естетичних суджень майбутніх вчителів початкової школи засобами мистецтв. Крім того розглянуто поняття «оцінка», «оцінні судження», «естетичні судження», «мистецтво». Також описані основні види мистецтв, методичні прийоми та засоби навчання студентів щодо сприймання та оцінювання творів мистецтв.

Ключові слова: оцінні судження, естетичні судження, оцінно-естетичні судження, мистецтво, майбутні вчителі.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») вимагає від школи неухильного прилучення учнів до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української і зарубіжної культури, забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості. Тому формування всебічно розвиненої особистості неможливе без розвитку її ціннісно-естетичної сфери.

Естетичне виховання належить до невід'ємних компонентів виховної системи початкової школи, що реалізується у єдності зі світоглядним і розумовим, морально-етичним, фізичним і трудовим зростанням молодших школярів і виступає як необхідний фактор всебічного розвитку особистості, облагородження дитини [9].

Мета естетичного виховання – формування духовно багатой людини, яка глибоко розуміє твори мистецтва, має високо розвинуті естетичні смаки, відчуває красу навколишнього світу і прагне до творчого перетворення дійсності за законами прекрасного. Естетичне ставлення до світу передбачає насамперед збудження позитивних почуттів у дитини, які поступово трансформуються в особистісні властивості людини. Це характерно для молодшого шкільного віку, у період активного розвитку мислення. Тому школа з перших років навчання має максимально використовувати можливості навчального предмета для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дітей. Особливо слід звернути увагу на ті дисципліни, які безпосередньо пов'язані з мистецтвом [2, 4].

Через це одним із найважливіших професійно-педагогічних критеріїв щодо результатів підготовки майбутнього вчителя виступає оволодіння ним умінням оцінювати твори мистецтва й аргументовано пояснювати власне ставлення до них. Майбутній учитель насамперед мусить навчитися сприймати й оцінювати музику, образотворче мистецтво, літературні твори, усвідомлювати їх естетичну цінність.

Таким чином, **метою статті** є дослідження проблеми формування оцінно-естетичних суджень майбутніх вчителів початкової школи засобами мистецтв, розгляд основних теоретичних понять даної теми, ме-

тодичних прийомів та засобів навчання студентів щодо сприймання та оцінювання мистецьких творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Різні аспекти проблеми формування оцінно-естетичних суджень особистості досліджувалися у роботах: філософів (М. Бердяєва, І. Зязюна, М. Когана, О. Лосєва та ін.); педагогів (Л. Масол, О. Мелік-Пашаєва, Н. Миропольської, Г. Шевченко та ін.); мистецтвознавців (В. Громова, А. Канцедікас, Т. Кузнецової, А. Салтикова та ін.). До генези поняття «цінність» зверталось багато філософів сучасності (В. Брожик, В. Василенко, В. Водзинська, О. Дробницький, А. Москаленко, І. Попова, В. Сержантов, Л. Столович, В. Тугарінов та ін.). Проблема ціннісних орієнтацій та інтересів молоді відображена в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників: К. Абульханової-Славської, Л. Анциферової, Д. Архангельської, М. Бобневої, Л. Божович, В. Гаврилюк, Л. Гащенко, А. Здравомислова, Л. Виготського, П. Куделі, О. Леонтєва, Л. Ледєнєвої, В. Лісовського, Т. Мальковської, Н. Паніної, З. Равкін, А. Русенького, Н. Трикоз, Г. Цесарського, В. Сластеніна, Е. Шиянова, В. Собкіна, В. Ядова та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «оцінка» у словниках тлумачиться як думка, міркування про якість, характер, значення чого-небудь та як позначення якості знань і поведінки учнів. Оцінювати – означає визначати якість, цінність, переваги кого-, чого-небудь; характеризувати. У педагогічному словнику подається визначення шкільної оцінки, рівня старанності й дисципліни, що оцінюється в балах, або в оцінювальних судженнях учителя [10].

Ш. Амонашвілі визначає оцінку як процес, діяльність (чи дію) оцінювання, що здійснюється людиною. На думку психологів, оцінка завжди відображає те, що виникає у свідомості суб'єкта завдяки мисленню і лише згодом виноситься назовні, стає матеріальною нормою. Вона також пов'язана з критичністю розуму, що адекватно оцінює роботу думки (як своєї, так і чужої) та результати людської діяльності [1].

Оцінка пов'язана з оцінними відношеннями, оскільки під нею розуміють певне ставлення людини щодо конкретного об'єкта. На думку В. Мясіщева, оцінка – це диференційоване ставлення людини як до об'єкта в цілому, так і до окремих його частин. Оцінка завжди є усвідомленим психологічним актом, який виражає один із видів ставлення особистості до об'єкта та рівень відповідності означеного об'єкта вимогам, які до нього ставляться. Оцінні відношення складаються із сукупності усвідомлених психічних актів людини, тобто сукупності оцінок [7].

Філософи пов'язують оцінку з процесом пізнання. Вони вважають, що оцінка – це самостійний тип пізнання, осмислення ціннісного ставлення до предметів та явищ довкілля, як підґрунтя для самостійної оцінної діяльності. Так, розрізняють оцінку знань, педагогічної ситуації, поведінки, оцінні судження, самооцінку тощо.

Під час оцінної діяльності висловлюється певне судження. *Судження* є однією з форм логічного мислення, в якій стверджується або заперечується наявність у предметах і явищах тих чи тих властивостей та зв'язків між ними.

Оціночне судження – це професійна функція вчителя, яка полягає в аналітичному висловлюванні, що встановлює цінність певної дії, судження і т.д. Учитель за допомогою оціночного судження визначає переваги і недоліки вчинку, відповіді учня, книги, статті, навчальної програми, рівня розвитку учня. В оціночне судження входить суб'єкт оцінювання, об'єкт (предмет) його діяльності, характер оцінки і підстава для неї. Учитель може оцінювати, визначаючи абсолютну і відносну цінність. Оціночне судження може бути прагматичним, емоційним, етичним, художнім. Такі судження дуже часто використовуються в навчально-виховному процесі. В них предмет розглядається загалом, у взаєминах зовнішніх і внутрішніх фактів. Завдяки таким судженням долається формалізм навчання [5].

Сучасні майбутні вчителі повинні мати до того ж певне естетичне судження, що послужить для розкриття естетичного потенціалу школярів.

Естетичне судження – естетична оцінка дійсності, думка про естетичний предмет або явище.

Естетичне судження – одна з найвищих ступенів розвитку естетичної свідомості, яку іноді називають вторинним судженням смаку. Естетичне судження являє собою логічне осмислення сприйнятого в єдності з інтуїтивним, безпосереднім осягненням. Головним мірилом оцінки для нього виступає естетичний ідеал. Судження оперує естетичними категоріями, які відображають найбільш загальні й істотні сторони естетичних явищ дійсності, естетичної діяльності та естетичної свідомості.

В естетичній оцінці підставою служить наявність або відсутність певної властивості, ознаки, риси твору мистецтва або сукупності, системи властивостей, яке і дозволяє нам розглядати предмет з естетичної точки

зору. Ми оцінюємо його позитивно чи негативно. Вирішуємо, чи відповідає цей предмет нормам, чи є він естетично цінним або приховує в собі антицінності. При цьому уявлення про "норму" мистецтва не є довільним і суб'єктивним, а породжується суспільною практикою [6].

Оцінно-естетичні судження у майбутніх учителів початкової школи ми розглядаємо як керування становленням або зміною їхніх ціннісних орієнтацій; як рівень їхнього особистісно-професійного розвитку, специфічний спосіб діяльності і поведінки, який дозволяє розвиватись і самоудосконалюватись, звільнятися від непродуктивного особистісного досвіду, стереотипів у мистецькій діяльності. Наявність у майбутніх фахівців оцінно-естетичних суджень дозволяє їм професійно вирішувати проблемні ситуації, прогнозувати результати педагогічного впливу, забезпечити рефлексивне розуміння будь-яких проблем, готовність і здатність надавати дитині психолого-педагогічну підтримку, допомагати їй у розв'язанні будь-яких труднощів, актуалізувати резерви особистісного зростання.

Як показують спостереження, оцінно-естетичні судження в переважній більшості майбутніх учителів початкової школи категоричні і суб'єктивні. Студенти не завжди звертають особливу увагу на загальнолюдський зміст художніх творів, на морально-естетичну позицію автора, не співвідносять авторську концепцію світу і людини з власною позицією.

Виходячи з цього, перед нами постає наступне завдання – розглянути поняття «мистецтво». Якщо розглядати мистецтво в широкому сенсі, то воно означає одну з форм пізнання людством дійсності, яка відбивається в творах мистецтва, картинах, музичних творах і театральних постановках, в гравюрах і скульптурах. Мистецтво є частиною духовного життя як людини, так і суспільства і в цілому вважається різноманітним результатом творчої діяльності всіх поколінь.

У вужчому значенні, мистецтво означає осмислення дійсності майстром, відображення його зовнішнього і внутрішнього світу, яке в підсумку дає продукт, що приносить естетичне задоволення, але не тільки самому творцеві, а й суспільству [11].

На думку М. Колеснікова, О. Колеснікової, В. Лозового, мистецтво – це специфічна форма суспільної свідомості та вид духовно-формуючої діяльності, що відображає дійсність у цілісних, конкретно-чуттєвих, художньо-виразних формах згідно з ідеєю досконалості. Мистецтво склалося у духовному досвіді людства як один із специфічних його видів. Йому властиве цілісне конкретно-чуттєве закріплення досвіду небайдужого ставлення людини до дійсності засобами художньо-образної мови. Мистецтво як суспільна цінність, як самоцінний вид діяльності та форма духовного досвіду утворює особливу ідеальну реальність [12].

Існує декілька видів мистецтва, які зазвичай роз-

різняються засобами, які використовує митець в своїй роботі. Вид мистецтва, що полягає у створенні візуальних образів на певній площині, може бути втілений шляхом малювання чи нанесення рисунків. Скульптура – це вид мистецтва, що полягає в перетворенні тривимірних форм з певного матеріалу, наприклад, мармуру, бронзи, скла, глини чи пластику. Музика – це вид мистецтва, який твориться перетворенням звуків, добром візерунку з мелодії, гармонії, ритму та інструментарію. Література (включно з поезією) – це вид мистецтва, що твориться шляхом маніпуляції зі словами. Танець – вид мистецтва, що втілюється рухами людського тіла. Драма (наприклад п'єси, кіно чи опера) – це мистецтво, що поєднує в собі різні засоби (звуки, слова тощо). Всіх їх об'єднує використання певного засобу для створення речей, які б виражали певну ідею, однак кожен з цих напрямів має ознаки, властиві тільки йому, і які він не поділяє з іншими формами самовираження [6].

Щоб уникати традиційно-формального опанування студентами мистецьких творів, бажано урізноманітнювати форми, методи, прийоми та засоби навчання, не обмежуючись такими застарілими, як уроки-бесіди, на яких перевага надається інформуванню про час створення, ідею та сюжет твору мистецтва на шкоду висвітлення його художньо-образної вартісності.

Зрозуміло, що за досконалого педагогічного керівництва процесом сприймання мистецьких творів оцінні судження студентів поступово зводиться до виявлення їхньої естетичної ерудиції, розуміння художнього образу в творі та вираження власного ставлення до нього. Не можна забувати й про посиленість пропонованих студентам завдань, акцентуючи їхню увагу, в першу чергу, на естетичних аспектах зображуваного.

Тому особливо важливим етапом організації естетичного сприймання є колективні екскурсії до театрів, музеїв, виставок, на концерти, в кіно з подальшим обговоренням побаченого. Такі заняття помітно збагачують естетичний досвід майбутніх вчителів загальним та удосконалюють навички естетичного сприймання зокрема.

Досить ефективним у формуванні оцінних суджень мистецьких творів є метод порівняння, особливо при розкритті ролі мистецтва у житті кожної людини. Стимулювати естетичне сприймання мистецьких творів доцільно за допомогою порівняння їх з музичними, образотворчими або літературними аналогами. Досить ефективними є і деякі «супутні» прийоми: вибір студентами після споглядання мистецького твору пісень або віршів, різних кольоросполучень та власних образотворчих або вербальних інтерпретацій, перегляд та порівняння подібних за тематикою, колоритом чи композицією творів.

Метод порівняння виявляється корисним саме тоді, коли студентам важко одразу висловити своє ставлення до побаченого. Адже одні твори виклика-

ють певні асоціативні образи, спогади, інші – бурхливі емоційні реакції. Різноманітні порівняння ж конкретизують почуття, уявлення та оцінки майбутніх вчителів.

Метод порівняння бачиться сьогодні найбільш плідним з-поміж інших сучасних методів та прийомів забезпечення естетичного сприймання та формування оцінно-естетичних суджень. Він дає змогу навчити студентів самостійно визначати й розрізняти твори мистецтва за видами, жанрами, техніками, вміти розпізнавати професіоналізм або самодіяльність, відчувати емоційно-змістову глибину мистецького твору.

Чимало значення для розвитку умінь та навичок сприймати й оцінювати мистецькі твори набуває повідомлення студентам достатньої інформації про мистецтво. Нагромаджувати словниковий запас («мову мистецтва») слід з перших днів навчання. Це, по-перше, допомагатиме студентам сміливіше висловлювати враження від сприйнятого, а, по-друге, впливатиме на розвиток свідомого ставлення майбутніх вчителів початкової школи до професійного мистецтва.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В умовах гуманізації та гуманітаризації освіти актуалізується пошук шляхів, що сприяють підвищенню якості професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Під якістю такої підготовки розуміється підготовка не просто професійно-компетентного вчителя, а формування особистості з високим рівнем духовної, естетичної та художньої культури, здатної до оцінювання творів мистецтва.

З метою розвитку творчих та естетичних якостей особистості в умовах вищої школи необхідно активно залучати студентів до мистецького простору під пильним керівництвом викладача. Освітній процес закладає основи розуміння майбутніми вчителями краси дійсності і мистецтва, формування естетичного ставлення до життя.

Педагогічне керівництво та активізація всіх видів творчої діяльності майбутніх учителів у вищих школах обумовлює прищеплення студентам естетичних цінностей, стимулювання їхньої творчої ініціативи у всіх видах творчої діяльності, добір для показу студентам таких зразків художньої творчості, які насичені глибоким ідейним змістом і спрямовані на виховання етичних норм поведінки.

Звичайно, в арсеналі кожного викладача є ще й інші методичні прийоми та засоби навчання студентів щодо сприймання та оцінювання творів мистецтва. І педагог, творчо підходячи до організації естетичного сприймання, добирає такі з них, які стануть, на його думку, найрезультативнішими для формування оцінно-естетичних суджень.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування оцінно-естетичних суджень майбутніх вчителів початкової школи засобами мистецтва. Подальшого дослідження потребують визна-

чення сутності, основних рис та показників, що характеризують ступінь сформованості оцінно-естетичних суджень майбутніх вчителів початкової школи, експериментальна перевірка педагогічних

умов, що забезпечують результативність дослідної програми у формуванні оцінно-естетичних суджень у майбутніх вчителів початкової школи засобами мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя / Ш. А. Амонашвили / Сост.: Е. С. Полякова, Э. Ф. Печерская, С. М. Сапаров. – Киев, 1991.
2. Бутківська Т. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т. Бутківська // Цінності освіти і виховання: Науково-методичний збірник / За ред. О. Сухомлинської. – Київ, 1997, – 224 с.
3. Выготский Л.С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М., 1968.
4. Гончаренко Н. В. Художественное в эстетике и в искусстве / Н.В. Гончаренко. – К.: Просвещение, 1990. – 249 с.
5. Електронний ресурс: Режим доступу <http://libsib.ru/estetika/esteticheskaya-deyatelnost-i-esteticheskoe-soznanie/esteticheskoe-suzhdenie>
6. Електронний ресурс: Режим доступу

REFERENCES

1. Amonashvili, Sh. A. *Psikhologicheskie osnovy pedagogiki sotrudnichestva: Kniga dlya uchitelya [Psychological Foundations of Pedagogy of Collaboration: Teacher's book]*. Polyakova, E. S., & Pecherskaya, E. F., & Saparov, S. M. (Ed.). Kiev, 1991 [in Russian].
2. Butkivska, T. (1997). Problema tsinnosti u sotsializatsii osobistosti [Problem of values in personality socialization]. *Tsinnosti osvity i vikhovannia: Naukovo-metodichnyi zbirnik – Values of education and upbringing: research and methodical collected book*. O. Sukhomlinska, O. (Ed.). Kyiv. 224 [in Ukrainian].
3. Vygotskiy, L.S. (1968). *Psikhologiya iskusstva [Psychology of Art]*. Moscow [in Russian].
4. Goncharenko, N.V. (1990). *Khudozhestvennoe v ehstetike i v iskusstve [Artistic in Aesthetics and Art]*. – K.: Prosveshhenie. 249 [in Russian].
5. Retrieved from: <http://libsib.ru/estetika/esteticheskaya-deyatelnost-i-esteticheskoe-soznanie/esteticheskoe-suzhdenie>
6. Retrieved from:

Ю. А. Горщенко

ФОРМИРОВАНИЕ ОЦЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКИХ СУЖДЕНИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В УСЛОВИЯХ ПОДГОТОВКИ В ВУЗЕ

В статье освещена проблема необходимости формирования оценочно-эстетических суждений будущих учителей начальной школы средствами искусств. Кроме того, рассмотрено понятие «оценка», «оценочные суждения», «эстетические суждения», «искусство». Также описаны основные виды искусств, методические приемы и средства обучения студентов относительно восприятия и оценки произведений искусств.

Ключевые слова: оценочные суждения, эстетические суждения, оценочно-эстетические суждения, искусство, будущие учителя.

<http://onlinenew.rv.ua/navchannya/scho-take-mystetstvo/>

7. Колесніков М. П., Колеснікова О. В., Лозовой В. О. та ін. Естетика: Навч. посіб. / М. П. Колесніков, О. В. Колеснікова, В. О. Лозовой та ін. За ред. В. О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер. – 2007. – 208 с.
8. Каган М. С. Музыка у світі мистецтв / М. С. Каган. – Санкт-Петербург, 1996, 232 с.
9. Крутецкий П.А. Эстетическое воспитание / П. А. Крутецкий. – М.: Знание, 1987 – 234 с.
10. Мясичев В.М. Психологія відносин: Вибрані психологічні праці / В.М. Мясичев (за ред. Бодалева А. А.) – М.: МОДЕК М ПСИ, 2004.
11. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). – Екатеринбург. В.С. Безрукова. 2000.
12. Эстетика: Учеб. пособие / Под ред. Е.В. Колесниковой, В.А. Лозового (отв. ред.), Н.Г. Чибисовой. – Сумы: Университет. книга, 1999. – 304 с.

<http://onlinenew.rv.ua/navchannya/scho-take-mystetstvo/>

7. Kolesnikov, M. P., Kolesnikova, O. V., & Lozovoi, V. O. (2007). *Estetika: Navch. posib. [Aesthetics: Study Guide]*. Lozovoi, V. O. (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
8. Kagan, M. S. (1996). *Muzika u sviti mistetstv [Music in the World of Arts]*. Saint-Petersburg [in Ukrainian].
9. Krutetskiy, P.A. (1987). *Esteticheskoe vospitanie [Aesthetic education]*. M.: Znanie [in Russian].
10. Myasishhev, V.M. (2004). *Psikhologiya vidnosyn: Vybrani psikhologichni pratsi [Psychology of Relations: Selected Psychological Works]*. Bodalev, A. A. (Ed.). Moscow: MODEK M PSI [in Ukrainian].
11. Bezrukova, V.S. (Ed.). (2000). *Osnovy dukhovnoy kultury (entsiklopedicheskiy slovar pedagog) [Foundations of Spiritual Culture (Pedagogue's dictionary)]*. Ekaterinburg. [in Russian].
12. Kolesnikova, E.V., Lozovoy, V.A., & Chibisova, N.G. (Ed.). (1999). *Estetika: Ucheb. posobie [Aesthetics: Study Guide]*. Sumy: Universitet. Kniga [in Russian].

Yu. A. Gorshchenko

**FORMING EVALUATIVE AND AESTHETIC VIEWS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS
IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

The article deals with the problem of necessity of developing future primary school teachers' evaluative and aesthetic views by means of art. Also The concepts "evaluation", "evaluative views", "aesthetic views", "art" are discussed and determined. Also the author describes the main types of arts, teaching methods and student learning in relation to perception and evaluation of works of art. In terms of humanization and humanitarization of education the searching for ways of increasing the quality of future primary school teachers' professional training updates every day. The qualitative training means training not just professionally competent teachers, but the formation of a personality with a high level of spiritual, aesthetic and artistic culture, able to estimate works of art. It is necessary to involve students into the artistic space under the strict guidance of a teacher with the aim of developing creative and aesthetic qualities of their personalities in conditions of higher educational institutions. The educational process lays the ground for understanding by future teachers the beauty of reality and art, the formation of aesthetic attitude towards life. Pedagogical leadership and activation of all kinds of future teachers' creative activity in higher educational institutions provides students' cultural education, stimulating their creativity in all forms of creative activity. There is no doubt, that every teacher has also other methodological tools and means of teaching students in the field of perceiving and estimating art. And a pedagogue selects those, which would be the most effective in the process of forming students' evaluative and aesthetic views.

Keywords: evaluative views, aesthetic views, evaluative and aesthetic views, art, future teachers.

Подано до редакції 30.05.14
